

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE

Az alapvető jogok biztosa
mint fogyatékosügyei független mechanizmus

JELENTÉSE

az AJB-2778/2023. számú ügyben

A Mohács-Kölked Református Társegyházközség Pándy Kálmán
Otthonában tett látogatással összefüggésben

Érintett szerv: Mohács-Kölked Református Társegyházközség Pándy Kálmán
Otthona (7700 Mohács, Újváros rész 10.)

2023.

**Az alapvető jogok biztosának
Jelentése
az AJB-2778/2023. számú ügyben**

1. A vizsgálat megindítása, előzmények

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 1. § (3) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa – a civil társadalom, különösen a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával – biztosítja a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett, a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény (a továbbiakban: Fogyatékossgügyi Egyezmény) 33. cikk 2. pontja szerinti független mechanizmus feladatainak teljesítését. Az Ajbt. 39/N. § és 39/O.§ (1) bekezdései értelmében az alapvető jogok biztosa a fogyatékossgügyi független mechanizmussal kapcsolatos feladatainak a teljesítése érdekében rendszeresen vizsgálja – a 18. § (1)-(7) bekezdésére tekintet nélkül, beadvány és felmerült visszásság hiányában is – a fogyatékossgal élő személyek jogainak a Fogyatékossgügyi Egyezmény előírásainak való megfelelés szerinti érvényesülését.

Ezen feladatkörömben a fogyatékossgügyi független mechanizmus egyik vizsgálati céljaként a nagylétszámú bentlakásos intézményekben élő személyek alapvető jogai érvényesülésének monitorozását határoztam meg tekintettel arra, hogy az Ajbt. 39/O.§ (2) bekezdés alapján az alapvető jogok biztosa a 18. § (4) bekezdésében meghatározottakon túlmenően természetes személy alapvető jogával kapcsolatos visszásság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytat, ha a fogyatékossgal élő személy nem képes jogai védelmében fellépni vagy beadvány benyújtása aránytalan nehézséget jelentene számára.

A vizsgálat indokoltságát, a fenti törvényi rendelkezéseken túl, a bentlakásos intézmények magas ellátotti létszáma önmagában is megalapozza, ugyanis a Fogyatékossgügyi Egyezmény kifejezetten az önálló életvitel és az egyéni autonómia alapelveit deklarálja, amelyek a nagylétszámú otthonok működési diszfunkciói (személyi és tárgyi feltételek hiánya, túlszűfolttság) következtében több szempontból is sérülhetnek, ahogy azt több korábbi ombudsmani vizsgálat feltárta. A nagylétszámú bentlakásos intézményekben is biztosítani kell azonban a szociális intézményi férőhelyek kiváltásának teljes megvalósulásáig is a fogyatékossgal élő személyek számára a minden embert egyenlő mértékben megillető emberi méltósághoz való jog, az egyenlő bánásmód követelménye, a Fogyatékossgügyi Egyezményben rögzített követelmények érvényesülését.

A fentiek alapján a bentlakásos intézményekben élő fogyatékossgal élő személyek alapvető jogainak monitorozása érdekében a fogyatékossgügyi független mechanizmus keretében az Ajbt. 18. § (4) bekezdése alapján hivatalból indítottam eljárást a *Mohács-Kölked Református Társegyházközség Pándy Kálmán Otthonában (a továbbiakban: Intézmény)* élő fogyatékossgal élő személyek életkörülményeinek alapjogi szempontú vizsgálatára, amelynek során munkatársaim 2023. július 25-én látogatást tettek az Intézményben.

2. Az érintett alapvető jogok és alkotmányos elvek

- *A nemzetközi jogi kötelezettségek és a belső jog összhangja* [Alaptörvény Q) cikk (2) - (3) bekezdés „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”];
- *Az emberi méltósághoz való jog* [Magyarország Alaptörvénye (a továbbiakban: Alaptörvény) II. cikk „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az

élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”];

- *Az egyenlő bánásmód követelménye és az esélyegyenlőség előmozdításának elve* [Alaptörvény XV. cikk (1)-(2) bekezdés „A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes. Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”
- *A fogyatékosággal élők kiemelt védelme:* „Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.” [Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdés];
- *A testi és lelki egészséghez való jog:* „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” [Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés].

3. Az alkalmazott jogszabályok

- Ajbt.
- Fogyatékosügyi Egyezmény (a továbbiakban: CRPD);
- A szerződések jogáról szóló Bécsi szerződés (Magyarországon kihirdette a 1987. évi 12. törvényerejű rendelet);
- A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (a továbbiakban: Fot.);
- A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.);
- Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.);
- A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (a továbbiakban: Szocvtv.);
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet (a továbbiakban: SzCsM r.);
- A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások igénybevételéről szóló 9/1999. (XI. 24.) SzCsM rendelet (a továbbiakban: 9/1999. (XI. 24.) SzCsM rendelet);
- A pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól szóló 60/2004. (VII. 6.) ESzCsM rendelet;
- Az Országos Fogyatékosügyi Programról (2015-2025.) szóló 15/2015. (IV. 7.) OGY határozat (a továbbiakban: OFP).

4. A megállapított tényállás

4.1. Az Intézmény működéséről

Az Intézmény egy négyszintes lakótelepi épületben kapott helyet az 1940-es évek végén; 1953-tól rendelkezik működési engedéllyel. 1971-től Baranya megye, 1979-től Mohács Város Tanácsa, illetve Mohács Város Önkormányzata működtette; 2011. augusztus 1-től Mohács-Kölked Református Társegyházközség a fenntartója.

Az Intézmény szolgáltatásait igénybe vevő személyek élettere 1989-ig kórtermekre korlátozódott – a férfi és a női osztályok kórházi körülményekre emlékeztető nagylétszámú szobáiban együtt gondozták az értelmi fogyatékos és a pszichiátriai betegeket.

1990-ben megszüntették a zárt osztályokat és megkezdődött a lakószobák komfortosabbá tétele. Az épület tetőterében közösségi helyiséget, tornatermet, zeneterápiás termet, kreatív műhelyt alakítottak ki és rendeztek be.

Az intézményi férőhelyek kiváltásának első lépéseként 1998-ban épült két akadálymentesített lakóotthon értelmi fogyatékos fiatalok, majd később pszichiátriai betegek részére; ezeket 2002-ben adták át. Lakásvásárlással, illetve a lakóotthonok „átminősítésével” 2014. január 1-től 28-28 fogyatékos személynek, illetve pszichiátriai betegnek biztosít az Intézmény támogatott lakhatás szolgáltatást, Baranya megye területére korlátozódva – 4 fő számára kialakított lakásban (Mohács, Brand Ede utca 7.), 8-8 fő számára kialakított 2 db házban, (Mohács, Újváros rész 10.), 12-12 fő számára kialakított 2 db házban (Mohács, Újváros rész 10.), 6-6 fő számára kialakított 2 db lakásban (Mohács, Újváros rész 10.).

Mohácson és a kistérség 43 településén saját otthonukban élő értelmileg és halmozottan akadályozott személyeket segíti a 30 férőhelyes nappali intézmény és a támogató szolgáltatásuk abban, hogy a fogyatékossgal élő személyek a lehető legtovább élhessenek lakókörnyezetükben, saját otthonukban. Valamennyi ellátási formában arra törekcszenek az Intézmény szakemberei, hogy mindenki csak olyan mértékben részesüljön segítségben, amennyire ténylegesen rászorul, és a segítségnyújtás mértéke fokozatosan csökkenjen. Céljuk a hagyományos gondozás és ellátás helyett az individuális kísérés, a mindennapos problémák megoldásához nyújtott segítség megteremtése.

A teljes ellátás mellett hangsúlyos szerepe van az otthonban a mindennapok hasznos és értelmes tartalommal való megtöltésének. Az Intézmény saját kerámia-, tűzzománc- és szőnyegkészítő műhelyéből, illetve a munkalehetőséget biztosító akkreditált foglalkoztató műhelyekből igényes, piacképes termékek kerülnek ki.

A kulturális, sport és munkajellegű foglalkozások rendkívül fontosak az Intézmény számára, mivel ezek az alkalmak sikerélményhez juttatják a lakókat, és feltárhatják új, vagy elfeledett képességeiket. Az Intézményben színjátszó és playback csoport, énekkar, zenekar, dobcsapat, tánccsoport, képzőművészeti szakkör, sportkör és íjász-csoport működik.

Az Intézmény ápoló és gondozó részlegében 83 fő pszichiátriai betegnek és 50 fő értelmileg és halmozottan akadályozott személynek biztosítanak teljes körű ellátást, országos ellátási területtel.

4.2. Az Intézmény személyi és tárgyi feltételei

Az Intézményben 104 fő munkavállalót tartanak nyilván. Az SZCSM rendelet alapján meghatározott szakmai létszám és a képesítési előírások megfelelnek a rendelet 2. és 3. számú mellékletének. Az Intézményvezető beszámolója szerint nehézséget jelent megfelelően képzett, tapasztalt és jó hozzáállással rendelkező munkaerőt találni a megüresedő álláshelyekre. Nyugdíj mellett 14 fő munkavállaló dolgozik az Intézményben, ami több mint az összes dolgozói létszám 10 %-a.

Az Intézmény a mozgáskorlátozott személyek vonatkozásában minden tekintetben akadálymentesített. Az ellátottak az épületen belül lift segítségével közlekedhetnek a szintek között. A kommunikációs akadálymentesítést a lakók és a segítők között gesztusnyelvvel¹ oldják meg. A súlyos fokban látássérült lakókat a Braille kiírások, és a színelismerő készülékek segítik a tájékozódásban. A látássérült személyek közlekedését taktilis² vezetősáv segíti, a hallássérültek részére a mobil indukciós hurok³ biztosított.

Az SzCsM r. 42. § (1) szerint – ha e rendelet másként nem rendelkezik – a bentlakásos intézményi lakószobában legfeljebb négy személy helyezhető el. Négynél több személyt egy lakószobában csak kivételesen indokolt esetben, valamint soron kívüli elhelyezésre vonatkozó igény esetén lehet elhelyezni, figyelemmel az Szocvtv. 92/K. § (5) bekezdésében megállapított

¹ A gesztusnyelv használata, a kommunikációs fejlődést, a beszéd kialakulását támogathatja, vagy adott esetben kiválthatja. Dr. Erdélyi Andrea: „Nézd a kezem” Egyszerű gesztusjelek gyűjteménye nem beszélő emberekkel való kommunikációhoz. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2005.

² A taktilis érzékelés a taktilis vezetősávoknál, a domborulatok és mélyedések érintése, nyomása, megtapogatása által észlelt tulajdonságok felfedezését jelenti, amit a látássérültek talpukkal, vagy a közlekedésüket segítő fehér bottal érzékelnek.

³ Az indukciós hurok az akadálymentesítésben használatos elektronikus eszköz, melyet a hallásukban sérült emberek számára fejlesztettek ki, azzal a céllal, hogy a hanginformációk megértését és problémamentes befogadásukat elérhetővé tegyék.

korlátra. Az SzCsM r. 41. § (4) bekezdés szerint a bentlakásos intézmény akkor alkalmas gondozási feladatok ellátására, ha a lakószobában egy ellátottra legalább hat négyzetméternyi lakóterület, tíz ellátottra legalább egy fürdőkád vagy zuhanyzó, valamint nemenkénti illemhely jut és biztosított a folyamatos fűtés- és melegvíz-szolgáltatás.

Az Intézmény ápoló-gondozó részlegén az ellátottanként 6 m² lakóterület, a zuhanyzók és nemenkénti illemhelyek száma megfelel a jogszabályi előírásoknak, a lakókat 2, 3, illetve 4 személyes lakószobákban helyezték el.

Az Intézményben lehetőség van a segédeszközök (kerekeszék, rollátor) használatára. A mozgásukban korlátozott ellátottak szobáiban az akadálymentesítés érdekében nincs szőnyeg elhelyezve, az ajtók és a folyosók szélesek, amely körülmények megkönnyítik a közlekedést. A berendezési tárgyak elrendezése praktikus és esztétikus, figyelembe véve a szolgáltatást igénybe vevők igényét. A segédeszközök tárolására a lakószobákban van lehetőség.

2015 szeptemberében az Új Széchenyi Terv Környezet és Energia Operatív Program rendszeréhez benyújtott pályázat támogatásával megvalósult az Intézmény létesítményeinek energetikai fejlesztése, amelynek eredményeként megújult a Pándy Kálmán Otthon teljes külső nyílászáró cserével, homlokzati-, lábazati- (alagsori), és tetőszerkezet-hőszigetelés létesítésével. A hőszigetelésnek és a külső nyílászárók cseréjének köszönhetően nőtt a szobák és irodák komfortfokozata, így a gondozottak életkörülményei mellett az intézmény dolgozóinak munkakörülményei is sokat változtak. A fejlesztés pozitív eredményei nem csak lokálisak, mivel az épület hőtechnikai jellemzőinek nagyarányú javulása következményeként jelentősen csökkent az épület éves üzemeltetési költsége is.

Az Intézmény saját kápolnával rendelkezik, amelyet német adományból, közösségi összefogással a lakók segítségével építettek fel.

A rendelkezésre álló dokumentáció alapján a 3/2002 (II.08.) SZCSM-EÜM együttes rendeletekben és módosításaiban – melyek a munkahelyek munkavédelmi követelményeinek minimális szintjét szabályozzák – meghatározott tárgyi feltételek biztosítottak a fejlesztő foglalkoztatás helyszínein (a műhelyekben, a gondozási egységekben, a nappali ellátásban, a mosodában) a foglalkoztatásban részt vevő személyek számára. A munkahelyi környezet világos, szellőztethető, a hatályos munkavédelmi, tűzrendészeti, valamint higiéniai előírásoknak megfelelő. A foglalkoztatás helyszínéül szolgáló helyiségek megfelelnek az előírt munkavédelmi követelményeknek, a mozgáshoz szükséges 2m²/fő szabad terület biztosított. A tűzzománc készítő műhely alapterülete 30 m², a szőnyegszövő műhely alapterülete 46,5 m², a kerámia műhely 84 m²-es. A tisztálkodó és mellékhelyiségek a kerámia műhely mellett, a főépület alagsorában, valamint a gondozási egységekben nemenként biztosítottak. Az Intézmény rendelkezik a munkaterületekre is vonatkozó munkavédelmi, balesetvédelmi szabályzattal és elsősegélynyújtásra kijelölt személyzettel.

Az Intézmény eszközeinek beszerzése saját költségvetési forrásból, illetve adományokból valósul meg. Az elmúlt évben a *Fogadj Szeretetedbe Alapítvány* bútorok vásárlásában segítette az Intézményt. 2022-ben részben saját erőforrásból, részben pedig önkormányzati támogatásból a fogyatékosággal élő személyek támogatott lakhatásának épületeit újították fel.

Az Intézmény béren kívüli juttatásként meleg étkeztetést biztosít a dolgozók számára, valamint (a fenntartó Mohács-Kölked Társegyházközség Presbitériuma döntése alapján) gyermekszületés esetén egyszeri 100.000 Ft-os támogatásban részesülnek a munkatársak.

4.3. Az ápoló-gondozó otthoni ellátás

Az Ápoló-gondozó otthoni ellátás szakmai programja alapján az ellátást olyan értelmi és halmozottan fogyatékosággal élő személyek, illetve pszichiátriai betegek veszik igénybe, akik önmaguk ellátására nem, vagy csak folyamatos segítséggel képesek. Az Intézmény a teljes körű ellátás keretében legalább napi háromszori étkeztetést, szükség szerint ruházatot, textíliát, lakhatást, mentális gondozást, egészségügyi ellátást biztosít.

Az értelmileg akadályozott személyeket ellátó egységbe az a fogyatékos személy vehető fel, akinek oktatására, képzésére, foglalkoztatására, valamint gondozására csak intézményi keretek között van lehetőség. A szolgáltatásokat úgy szervezik, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára az állapotuknak megfelelő önállóság és döntési lehetőség biztosított legyen. A pszichiátriai betegeket ellátó egységbe az a krónikus pszichiátriai beteg vehető fel, aki az ellátás igénybevételének időpontjában nem veszélyeztető állapotú, aki gyógyintézeti kezelést nem igényel, és egészségi állapota, valamint szociális helyzete miatt önmaga ellátására segítséggel sem képes.

Az SzCsM rendeletben foglaltaknak megfelelően *az értelmileg és halmozottan akadályozott személyek, illetve pszichiátriai betegek ellátását külön gondozási egységekben szervezi az Intézmény, melynek következtében az elkülönített ellátás biztosított.*

Az Intézmény a gondozási tevékenység keretében fizikai, mentális segítséget nyújt, melynek során az igénybe vevő szociális, testi és szellemi állapotának megfelelő személyre szóló ellátás keretében a hiányzó, vagy csak korlátozott mértékben meglévő testi és szellemi funkcióinak helyreállítására törekszik.

Az ápolási tevékenység az otthon keretei között biztosítható egészségi állapot-helyreállítást célozza az Intézmény szakmai protokolljai alapján. Az Intézmény, szolgáltatásai során arra törekszik, hogy az ellátást igénybe vevő egyéneket megillető alkotmányos jogok maradéktalanul érvényesüljenek, különös tekintettel az élethez és emberi méltósághoz, a testi épséghez, a testi-lelki egészséghez való jogra.

A szolgáltatások igénybevétele önkéntes, az ellátást igénylő, illetve törvényes képviselője kérelmére, indítványára történik. Az előgondozást végző személy az előgondozás során, a helyszínen tájékozódik az ellátást igénybe vevő életkörülményeiről és egészségi állapotáról, valamint az ellátásra való jogosultságának fennállásáról. Ennek ismeretében véleményt ír arról, hogy az intézmény szolgáltatásai megfelelnek-e az ellátást igénybe vevő szükségleteinek és állapotának. Ha az intézmény szolgáltatásai nem felelnek meg az ellátást igénybe vevő szükségleteinek és állapotának, az előgondozást végző személy más ellátási forma igénybevételére tesz javaslatot. Tekintettel arra, hogy az Intézmény személyi térítési díj mellett eseti térítési díj kérhető, ezért az otthon alapfeladatait meghaladó programok, szolgáltatások (pl.: kirándulások, üdülések, színház-, mozilátogatás stb.) költségeit a lakók viselik. A szolgáltatások igénybevétele előtt az aktuális költségekről tájékoztatást nyújt az Intézmény.

Az ápoló-gondozó otthonban lakók napirendjében a tisztálkodást – szükség szerint – az ápoló-gondozó személyzet segíti. A rendszeres tisztálkodást, borotválkozást, köröm és hajápolást, fogmosást a segítők kötelesek figyelemmel kísérni. Az étkezések ideje: reggeli 7:30-8:30 között, ebéd 11:30-12:30 között, vacsora 17:30-18:00 óra között. Amennyiben az ellátott egészségi állapota, diétája, életkora, illetve munkaidejének kezdete és befejezése megkívánja, mód van a gyakoribb, illetve a más időpontban történő étkezésre. A vizsgálat során különböző évszakok étlapjait tekintették át munkatársaim. Az intézményvezető tájékoztatása alapján az étlapot a mennyiségi és minőségi normák szem előtt tartásával, valamint a lakók kívánásainak figyelembevételével állítják össze.

Az Intézmény konyhája 657 fő étkeztetését biztosítja városszerte. Egyrészt ellátja az Intézmény szolgáltatásait igénybe vevő személyeket, illetve az otthon munkatársait, másrészt eladásra készít normál és diétás ételeket a város szociális és gyermekvédelmi intézményeinek (bölcsőde, óvodák, szociális otthon) és magánszemélyeknek. A támogatott lakhatást igénybe vevő személyek is itt vásárolják meg az ebédet, illetve többségük a reggelit és a vacsorát is.

4.3.1. Az intézményi jogviszony keletkezése az ápoló-gondozó otthonban

Az Intézmény szolgáltatásait igénylő személyek az ország bármely területéről felvehetők. Az ellátást írásban kell kérelmezni. A kérelem előterjesztésekor mellékelni kell a 9/1999 (XI. 24.) SzCsM rendeletben meghatározott orvosi igazolást, valamint a jövedelem és

vagyonnyilatkozatot. A kérelem megérkezését követően az intézményvezető szóban tájékoztatja az ellátást igénylőt vagy törvényes képviselőjét az igény nyilvántartásba vételéről, valamint az előgondozás elvégzésének időpontjáról.

A fogyatékos személyek otthonában történő elhelyezés feltétele a benyújtott orvosi dokumentáció felhasználásával lefolytatott alapvizsgálat, valamint a komplex szükségletfelmérés. Az alapvizsgálatot az intézményvezető az előgondozás szakaszában kezdeményezi. A gondozási felülvizsgálatot csak a szolgáltatást igénybe vevő, törvényes képviselője, hozzátartozója vagy az intézményvezető kérésére folytatják le.

A pszichiátriai betegek otthonába történő felvétel a területileg illetékes pszichiátriai gondozó szakorvosának, illetve – amennyiben az ellátás igénylése időpontjában kórházi kezelésben részesül – a fekvőbeteg gyógyintézeti pszichiátriai osztály vezetőjének – az intézménybe történő felvételt megelőző három hónapnál nem régebbi – szakvéleménye szükséges.

A soron kívüli elhelyezési igény sorrendben megelőzi a többi kérelmet. Soron kívüli elhelyezést a tárgyi feltételek miatt csak az intézményben rendelkezésre álló üres helyekre lehet biztosítani. Több soron kívüli elhelyezési igény esetén az intézmény vezetője dönt – az intézmény pszichiáter szakorvosának bevonásával – a jogosultak elhelyezésének sorrendjéről. Az intézményi elhelyezés igénybevételi lehetőségéről.

A szolgáltatás igénybevételének időpontjában a Szocvtv. 94/C. § (1) bekezdése alapján az ellátás igénybevételének megkezdése előtt állami fenntartású intézmény (szolgáltató) esetén az intézményvezető (szolgáltató vezetője), egyházi fenntartású és nem állami fenntartású intézmény (szolgáltató) esetén a fenntartó vagy az általa megbízott személy az ellátást igénylővel, illetve törvényes képviselőjével írásban megállapodást köt.

4.3.2. Az Intézmény egészségügyi ellátással kapcsolatos szolgáltatásai, gyógyszerellátás

Az Intézmény biztosítja, a belgyógyászati, pszichiátriai ellátás, egyéb szakorvosi, illetve sürgősségi, valamint kórházi ellátáshoz való hozzájutást. Az Intézmény orvosa rendszeresen ellenőrzi az ellátottak egészségügyi állapotát, tanácsadás tart, tájékoztatást nyújt, az egészségügyi jogszabályokban meghatározott rendszeres szűréseket és a gyógyszerrendelést figyelemmel kíséri. Műszakonként az ellátottak egészségügyi állapotát érintő változásokról és a velük kapcsolatos jelentősebb eseményekről sorszámozott eseménynaplót (átadó füzetet) vezetnek.

A szakápolási feladatokat, intézményi keretek között történő szakápolással végzik az intézményben dolgozó, szakápolói végzettséggel rendelkező munkatársak. A támogatott lakhatásban, osztott munkakörben 1 fő szakápoló látja el szükség szerint a szakápolási feladatokat, aki egyben esetfelelősi és gondozói teendőket is végez. Az intézmény részállású pszichiátere munkanapokon 8-12 óráig, a vállalkozóként tevékenykedő belgyógyász szakorvos heti 2 alkalommal 14-18 óráig rendel.

Az SzCsM rendelet 52. § értelmében az Intézménynek készleten kell tartania az ellátásban részesülők eseti gyógyszerkészletéhez igazodó, megfelelő gyógyszermennyiséget (*eseti gyógyszerkészlet*). A szolgáltatást igénybe vevő személyek rendszeres gyógyszerkészletének megfelelő gyógyszerekhez (*rendszeres gyógyszerkészlet*) történő hozzájutásának biztosítása szintén az Intézmény feladata.

A rendszeres gyógyszerkészletet havonta az Intézmény orvosa állítja össze a feladattal megbízott diplomás ápoló javaslata alapján. Az eseti és rendszeres gyógyszercsoportokba tartozó gyógyszereket, továbbá az injekcióval történő ellátáshoz szükséges anyagokat, az akut sebészeti ellátáshoz szükséges kötszereket, valamint a szűrővizsgálatokhoz szükséges reagenseket, indikátorcsíkokat az ellátottaknak térítésmentesen, a térítési díj terhére, ideértve a dobozonként fizetendő díj költségét is biztosítani kell.

Az Intézmény orvosai és az általuk javasolt szakrendelések szakorvosai rendelte – a szolgáltatást igénybe vevők ellátásához, gondozásához közvetlenül szükséges egyéni, eseti- és

rendszeres gyógyszeres szükséglet teljes költségét, a fenntartó (Mohács-Kölked Református Társegyházközség Presbitériuma) döntése alapján az Intézmény viseli.

4.3.3. A korlátozó intézkedésekre vonatkozó eljárásrend

Korlátozó intézkedés rendelhető el a pszichiátriai betegek és fogyatékos személyek bentlakásos intézményében, ha az ellátott személy veszélyeztető, vagy közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsít⁴. Korlátozó intézkedés kizárólag az Eütv. 192. §-a (1)-(2) bekezdése esetén, az ott meghatározott magatartások elhárításához szükséges legrövidebb ideig alkalmazható. Több lehetséges és alkalmas korlátozó intézkedés közül azt kell választani, amely az intézkedéssel érintettre a veszélyeztető, illetve közvetlenül veszélyeztető magatartás elhárításához szükséges legkisebb mértékű korlátozással, hátránnyal jár.⁵

Az intézmény rendelkezik a pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól szóló 60/2004. (VII. 6.) ESzCsM rendeletnek megfelelő eljárásrenddel (*Veszélyeztető, közvetlen veszélyeztető magatartás esetén alkalmazható korlátozó intézkedések eljárásrendje*)

Az elmúlt évben két alkalommal került sor korlátozó intézkedésre, amelyeket minden esetben az Intézmény orvosa rendelt el. Az intézkedések elrendelése és az ellátottak állapotának folyamatos megfigyelése mindkét esetben a jogszabályoknak és az eljárásrendnek megfelelően történt. Az ellátottak, a törvényes képviselők és az ellátottjogi képviselő tájékoztatása az Eütv. 194. § (1) bekezdése szerint megtörtént.

4.3.4. Az Intézményben élő ellátott személyek jogai

A Szocvtv. vonatkozó rendelkezései⁶ alapján az Intézmény lakóinak joguk van a teljeskörű ellátásra, speciális helyzetük vagy állapotuk miatt az egyéni ellátás, szolgáltatás igénybevételére. Jogellenes az ellátás során a hátrányos megkülönböztetés bármilyen formája, így különösen az ellátott neme, vallása, nemzeti és etnikai hovatartozása, politikai vagy más véleménye, kora, cselekvőképességének hiánya, vagy korlátozottsága, fogyatékosága, születési vagy egyéb helyzete miatt. A szolgáltatás során figyelemmel kell lenni az ellátottakat megillető alkotmányos jogok maradéktalan és teljes körű tiszteletben tartására különös figyelemmel az élethez és az emberi méltósághoz, a testi épséghez és a testi-lelki egészséghez való jogra.

A fogyatékosággal élő személyek jogainak érvényesülése érdekében figyelemmel kell lenni különösen

- az akadálymentes környezet biztosítására;
- az információkhoz, az ellátottakat érintő legfontosabb adatokhoz való hozzáférés biztosítására;
- a képességek, készségek fejlesztésére, illetve az állapotfenntartás vagy javítás lehetőségeinek megteremtésére;
- az önrendelkezés elvére, az ellátottak életvitelével kapcsolatos döntésének tiszteletben tartására;
- társadalmi integrációjukhoz való jogukra, más személyekkel történő kapcsolat létesítésére, a kapcsolattartásra;
- valamint az intézmények, szolgáltatások igénybevételének, elérésének biztosítására.

Az ellátást igénybe vevőnek joga van az Intézmény működésével, gazdálkodásával kapcsolatos legfontosabb adatok megismeréséhez. A lakókat megilleti a személyes adataik védelme, valamint a magánéletükkel kapcsolatos információk védelme.

⁴ SzCsM r. 101/A. § (1) A pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek és fogyatékos személyek bentlakásos intézményében, ha az ellátott személy veszélyeztető vagy közvetlen veszélyeztető magatartást tanúsít, az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény vonatkozó rendelkezéseit kell értelemszerűen alkalmazni.

⁵ A pszichiátriai betegek intézeti felvételének és az ellátásuk során alkalmazható korlátozó intézkedések szabályairól szóló 60/2004. (VII. 6.) ESzCsM rendelet 4 §. (6)

⁶ Szocvtv. 94/E §., 94/F §.

Az ellátottnak joga van – amennyiben aktuális állapota ezt nem zárja ki – az intézményen belüli és kívüli szabad mozgásra, figyelemmel a saját és társai nyugalma, biztonságára.

A kimenővel kapcsolatos szabályokat a Lakóönkormányzat és az otthon vezetése közösen fogalmazta meg, amely a Házirendben „*Az Intézményből történő eltávozás rendje*” című fejezetben található. Kimenő naponta 8-20 óráig tart. Kívánatos, hogy a lakók vacsoraidőre érkezzenek vissza az Intézménybe. Az ellátottak saját állapotuk, képességük függvényében egyéni kimenővel is rendelkeznek (napi eltávozás, éjszakai távolléttel járó eltávozás, adaptációs szabadság.).

Amennyiben az ellátott egészségi állapota vagy egyéb körülményei miatt nem képes az illetékes szervek megkeresésére, az intézményvezetőnek segítséget kell nyújtania és értesítenie kell az ellátottjogi képviselőt vagy az ellátott törvényes képviselőjét.

Az ellátottjogi képviselő nevét és elérhetőségét minden egységben, jól látható helyen kifüggesztették az Intézményben.

Veszélyeztető, vagy közvetlenül veszélyeztető magatartás esetén a korlátozó intézkedés nem lehet büntető jellegű és csak addig tarthat, és csak olyan mértékű lehet, amely a veszély elhárításához feltétlenül szükséges. A korlátozó intézkedés eljárás alkalmazásának elrendelésére az intézmény orvosa, az orvos elérhetőségének hiánya esetén az otthon diplomás nővére, illetve akadályozottsága esetén a műszakvezető gondozó jogosult. Ezen esetben az orvost azonnal értesíteni kell és a korlátozó intézkedést eljárást jóvá kell hagynia. Az eljárást írásban dokumentálni kell.

A kapcsolattartás rendjét az Intézmény Házirendje szabályozza. Az otthonban nincs kijelölt látogatási nap. A lakókat reggel 9 órától este 19 óráig kereshetik fel a látogatók, hozzátartozók. A súlyos állapotban lévő ellátottak mellett bármely napszakban mellette maradhat a hozzátartozója. Az ágyhoz kötött lakók szobájukban, míg mások a szobájukon kívül a társalgóban, ebédlőkben fogadhatják ismerőseiket. Az otthon vezetése a személyes és telefonon történő megkereséseken, találkozásokon túl az évente egy alkalommal megrendezendő gondnoktalálkozón ad tájékoztatást a hozzátartozóknak, gondnokoknak az otthon életével kapcsolatos kérdésekben.

Az Intézmény lakói szabadon gyakorolhatják vallásukat. Kéthetente, illetve a nagyobb egyházi ünnepeken istentiszteletet tartanak az otthon kápolnájában. Egyéb alkalmakon, igény szerint segítik a lakók eljutását az általuk választott templomba.⁷

4.3.5. Az ellátott személyek jog- és érdekvédelme, a panaszjog gyakorlása

Az Intézmény Házirendje alapján az ellátást igénybe vevő személy és hozzátartozója, valamint a jogait és érdekeit képviselő társadalmi szervezet panasszal élhet az intézmény vezetőjénél és az Érdekképviselői Fórumnál. Az Érdekképviselői Fórum szükség szerint, de legalább évente egyszer ülésezik az Intézményben és a gondnoktalálkozón beszámol munkájáról.

Az Érdekképviselői Fórum tagjai a lakók képviseletében 3 fő, a hozzátartozók képviseletében 2 fő, A fenntartó képviselője 1 fő és az otthon dolgozóinak képviseletében 2 fő. Panasz érkezését követően az otthon vezetője 15 napon belül írásban értesíti a panasztevőt a panasz kivizsgálásának eredményéről. Az Érdekképviselői Fórum intézkedéseket kezdeményezhet a fenntartónál, illetőleg más hatáskörrel rendelkező szervnél.

Az ellátást igénybe vevő személy és hozzátartozója panaszával az intézmény fenntartójához fordulhat, ha a panasz kivizsgálására jogosult határidőben nem intézkedik vagy annak intézkedésével nem ért egyet. Az ellátottak, sérelem vagy méltánytalanság orvoslása céljából közvetlenül fordulhatnak a személyzet bármely tagjához, a gondozási egység vezetőjéhez, illetve az Intézmény vezetőjéhez. Az intézményvezető az írásban beérkezett panaszt kivizsgálja és a vizsgálat eredményeit 30 napon belül közli a panaszt benyújtóval.

⁷ Lásd: Az Intézmény Házirendje: Az egyéni és közösségi vallásgyakorlás rendje

Az ellátott az Érdekképviseleti Fórumhoz, a fenntartóhoz is nyújthat be írásban panaszt, továbbá fordulhat az ellátottjogi képviselőhöz, illetve egyéb szervezetekhez és indokolt esetben a hatóságokhoz is.

Az Intézmény Házirendje alapján a gondnokság alatt álló lakó érdeke védelmében az intézményvezető köteles kezdeményezni új gondnok kirendelését, ha a gondnoki teendőket nem megfelelően látja el, különösen, ha nem a gondnokolt érdekeinek figyelembevételével végzi ezen feladatokat.

4.3.6. Fejlesztő foglalkoztatás

A *Fejlesztő Foglalkoztatás Szakmai Programja* alapján az Intézményben működő foglalkoztatás célja az ellátottak felkészítése az önálló munkavégzésre vagy a nyílt munkaerőpiacon történő elhelyezkedésre az egészségi állapotának, korának, fizikai és mentális állapotának megfelelő fejlesztési és foglalkoztatási szolgáltatás biztosítása útján. A fejlesztő foglalkoztatás keretében csak olyan feladatot végezhetnek az ellátottak, amelyet egészségi állapotuk és szellemi képességeik alapján tartósan és folyamatosan képesek ellátni.

A fejlesztő foglalkoztatásban végzett tevékenységek: háztartási kerámiatermék készítés, ajándéktárgyak készítés, szőnyeggyártás, egyéb épület takarítás, mosodai gyűjtőszolgálat, zöldterület kezelés.

Az intézményvezető tájékoztatása alapján a 2002-ben létrehozott integrált munkahely – munkaadója az Összefogás az Egyenlő Esélyekért Nonprofit Közhasznú Kft. – 40 fő megváltozott munkaképességű személyt foglalkoztat a településről, illetve 40 főt a Pándy Kálmán Otthon különböző bentlakást nyújtó szolgáltatásait igénybe vevő személyek köréből. A legnagyobb létszámú foglalkoztatást jelenleg a gyöngycsomagolás jelenti.

Jelenleg 40 fő dolgozik a fejlesztő foglalkoztatás keretében – 22 fő a Szocvtv. szerinti fejlesztési jogviszonyban, 18 fő pedig az Mt. szerinti munkaviszonyban. Az Mt. szerinti (határozott idejű) munkaviszony célja az önálló munkavégzést segítő képességek, készségek fenntartása, fejlesztése, új munkafolyamatok megismerése, új szakma elsajátítása, az egyén felkészítése a nyílt munkaerőpiacon történő munkavégzésre. A munkaidő a napi 8 órát/heti 40 órát nem haladhatja meg. A díjazásra Mt. előírásai vonatkoznak.

A Szocvtv. szerinti fejlesztési szerződés szerinti foglalkoztatás célja az egyén testi és szellemi képességeinek, valamint a munkavégzéssel összefüggő készségeinek helyreállítása, megőrzése és fejlesztése, továbbá felkészítése önálló munkavégzésre. A fejlesztési jogviszony munkapszichológus javaslata alapján, egyéni foglalkoztatási tervben foglaltak szerint akkor hozható létre, ha az egyén kompetenciái nem érik el az önálló munkavégzéshez szükséges szintet. A munkaidő a napi 6 órát/heti 30 órát nem haladhatja meg. A díjazás nem lehet kevesebb a mindenkori kötelező legkisebb órabér 30%-ánál.

A fejlesztő foglalkoztatás a következő beosztás szerint valósul meg: háztartási kerámiatermék készítése: 13 fő napi négy órában, 1 fő pedagógus (rajztanár) segítővel; ajándéktárgy készítés (tűzzománc képek, ékszerek): 5 fő napi négy órában, 1 fő segítővel (munkapszichológiai asszisztens, ideg-elme szakápoló); szőnyeggyártás kézi szövés: 6 fő napi 4 órában, 1 fő segítővel (ideg-elme szakápoló); egyéb épülettakarításban, mosodai gyűjtőszolgálatban, zöldterület kezelésben: 16 fő napi 4 órában, 2 fő segítővel (szakápoló).

A nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatást megnehezíti, hogy Mohácson kevés ipari üzem, vállalkozás működik, ahol munkalehetőséget kaphatnának az Intézmény lakói. Ennek ellenére általában 1-3 fő dolgozik a nyílt munkaerőpiacon. A helyi tapasztalatok azt mutatják, hogy az ellátottak a kezdeti akadályok leküzdését követően megállják helyüket az adott területen, és értékes emberi, munkatársi kapcsolatokkal gazdagodnak. Az Intézmény állandóan keresi a kapcsolatot a helyi munkaadókkal: védett foglalkoztatókkal (jelenleg 40-45 főt alkalmaznak), vállalkozásokkal, szolgáltatókkal (jelenleg 2 főt foglalkoztatnak).

Az intézményvezető tájékoztatása alapján az Intézmény tudatosan törekszik a hosszabb ideje, folyamatosan gyártott, viszonylag könnyen értékesíthető termékek készítése mellett új, piacképes termékek (pl. raku-kerámia, tűzzománc ékszer) bevezetésére, előállítására is.

A gyártásra szánt kerámia termékek terveinek elkészítéséhez szakmai segítséget kérnek egy formatervező keramikus tanártól annak érdekében, hogy piacképes, minőségi termékpalettát dolgozzanak ki, és egy olyan termékcsoporthoz hozzanak létre, amely csak a Pándy Kálmán Otthon kerámiaműhelyére jellemző stílusjegyeket hordozza.

Az Intézményben a fejlesztő foglalkoztatás keretében előállított kerámia- és tűzzománc termékeket 2015 augusztusától elsősorban a Mohács központjában, a Busó udvarban kialakított saját üzletükben önállóan értékesítik az Intézmény szolgáltatásait igénybe vevő fogyatékosokkal élő személyek.

A fejlesztő foglalkoztatás keretében előállított termékek értékesítése kiemelt és felelősségteljes feladat, ugyanis nem raktárra tervez előállítani az Intézmény. Ezért rendszeresen részt vesznek a település árusítási lehetőséggel is összekötött rendezvényein, programjain, a környező települések falunapi alkalmain, az ünnepekhez kötődő vásárokon. Az üzletben és a vásárokon a fejlesztő felkészítő foglalkoztatásban részt vevő személyek árusítanak. A minél szélesebb vevőkör elérése érdekében bizományosi szerződést kötöttek egy alapítvánnyal így a Segítő Vásárlás keretében is értékesíthetik termékeiket.

Az Intézményen belüli foglalkoztatás legfontosabb célkitűzése a szolgáltatást igénybe vevő értelmileg akadályoztatott ellátottak, illetve pszichiátriai betegek aktivitásának megőrzése, fejlesztése, szomatikus, -pszichés állapotuk szinten tartása és javítása.

4.4. Támogatott lakhatás szolgáltatás

A *Támogatott lakhatás szakmai programja* alapján az Intézmény több helyszínen biztosít támogatott lakhatási szolgáltatást, amely az életkornak, egészségi állapotnak és önellátási képességnek megfelelően, az ellátott önálló életvitelének fenntartása, illetve elősegítése érdekében az alábbi szolgáltatásokat biztosítja:

- lakhatási szolgáltatás;
- mentálhigiénés, szociális munka körébe tartozó és egyéb támogató technikák alkalmazásával végzett esetvitel;
- közszolgáltatások és a társadalmi életben való részvételt segítő más szolgáltatások igénybevitelében való segítségnyújtás, az ellátottak komplex szükségletfelmérése alapján;
- támogatott lakhatás részeként, illetve a saját fenntartásában lévő szolgáltatásaival erre vonatkozó igény esetén az étkezés megszervezésében nyújtott segítség, felügyelet, gondozás, tanácsadás, készségfejlesztés, pedagógiai segítségnyújtás, gyógypedagógiai segítségnyújtás, szállítás, háztartási vagy háztartáspótló segítségnyújtás.

A támogatott lakhatás nyitottan szerveződik, a rendezvényeken, programokon a közeli hozzátartozók is részt vehetnek.

4.5. Fogyatékos személyek nappali ellátása

A *Fogyatékos személyek nappali ellátása szakmai programja* alapján a szolgáltatás segítséget nyújt a szociálisan rászorulóknak részére saját otthonukban és lakókörnyezetükben *önálló életvitelük fenntartásában*, valamint egészségi állapotukból, vagy más okból származó problémáik megoldásában.

A nappali ellátás a harmadik életévüket betöltött, önkiszolgálásra részben képes, de felügyeletre szoruló fogyatékos, illetve autista személyek részére biztosít lehetőséget a napközbeni tartózkodásra, társas kapcsolatokra, valamint az alapvető higiéniai szükségleteik kielégítésére, további igény alapján megszervezi az ellátottak napközbeni étkeztetését.

Az intézménnyel jogviszonyban álló személyek intézményen belüli (fejlesztő) foglalkoztatása hozzájárul az érintettek munkakészségének, valamint testi és szellemi

képességeinek *munkavégzéssel* történő megőrzéséhez, valamint az önálló munkavégző képesség kialakításához, helyreállításához, fejlesztéséhez.

A nappali ellátás lehetővé teszi, hogy a szolgáltatást igénybe vevő személyek a korábbinál teljesebb életet élhessenek, helyzetük, életfeltételeik javuljanak, terheik csökkenjenek, növekedjen önállóságuk, önálló képességük, önrendelkezésük, egészségi, szellemi és mentális állapotuk függvényében munkavállalóként jelenhessenek meg a munkaerő-piacon.

A másodlagos célcsoport – a családtagok, szülők – tehermentesítésével lehetőség nyílik arra, hogy ők is munkát vállalhassanak, és javuljon a fogyatékossgal élő személyek, valamint családjuk életminősége.

4.6. Támogató szolgáltatás

Az Intézmény, *támogató szolgáltatásokra vonatkozó szakmai programja szerint* Mohács-Kölked Református Társegyházközség az általa fenntartott szociális gondoskodást nyújtó Pándy Kálmán Otthonhoz integráltan, szociális alapszolgáltatásként, a Mohácsi Többcélú Kistérségi Társulás 43 településére vonatkozóan, a különböző fogyatékossgal élő személyek önálló életvitelének megkönnyítése érdekében, hogy az érintettek minél tovább a saját otthonukban élhessenek, támogató szolgáltatást működtet.

Az intézmény a szolgáltatásokat úgy szervezi meg, hogy annak tevékenységei a településeken élő valamennyi fogyatékossgai csoportba tartozó személyre kiterjedően, az egyéni szükségletekhez igazodjanak.

A támogató szolgáltatás a lehető legnagyobb önállóság biztosítása mellett lakáson belüli speciális segítségnyújtás annak érdekében, hogy az akadályoztatott személy képes legyen aktívabb életvitelt folytatni, társadalmi szerepeket betölteni, emberi és állampolgári jogait érvényesíteni, és kötelezettségeit teljesíteni. A szolgáltatás további célja az önálló életvitel megkönnyítése érdekében, a lakáson kívüli közszolgáltatások elérésének segítése.

A támogató szolgáltatás a fogyatékossgal élő emberek és családtagjaik számára, saját lakókörnyezetükben, személyre szabott, komplex segítő feladatokat, ellátásokat közvetít, és szervezési tevékenységet végez.

Az ellátottak számára nyitva álló helyiség (Mohács, Újváros rész 10.) tömegközlekedési eszközzel könnyen megközelíthető. A főútvonal mellett az Intézmény közelében 50 m-re található a buszmegálló.

Az épületben történő közlekedést megkönnyítik a lépcső és küszöbnélküli építészeti megoldások. Az ajtók szélessége megfelel a kerekesszékekkel történő közlekedésnek. A szolgáltatást igénybe vevők részére akadálymentes vizesblokk biztosított az épületben. A látássérültek közlekedését taktilis vezetősáv segíti, a hallássérültek részére a mobil indukciós hurok biztosított.

A szolgáltatás igénybevétele önkéntes. Az ellátást szóban vagy írásban lehet kérelmezni. A kérelem előterjesztésekor mellékelni kell a 9/1999. (XI.24.) SzCsM rendeletben meghatározott orvosi igazolást és jövedelemnyilatkozatot.

5. A vizsgálat megállapításai

5.1. A hatáskör tekintetében

A feladat- és hatáskörömet, valamint ennek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságaimat az Ajbt. határozza meg. Az Ajbt. 1. § (3) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa – a civil társadalom, különösen a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek bevonásával – biztosítja a Fogyatékossgügyi Egyezmény 33. cikk 2. pontja szerinti független mechanizmus feladatainak teljesítését. Az Ajbt. 39/N. § és 39/O.§ (1) bekezdései értelmében az alapvető jogok biztosa a *fogyatékossgügyi független*

mechanizmussal kapcsolatos feladatainak a teljesítése érdekében rendszeresen vizsgálja – a 18. § (1)-(7) bekezdésére tekintet nélkül, beadvány és felmerült visszásság hiányában is – a fogyatékossgal élő személyek jogainak a Fogyatékossgügyi Egyezmény előírásainak való megfelelés szerinti érvényesülését.

Tekintettel arra is, hogy az Ajbt. 39/O.§ (2) bekezdés alapján az alapvető jogok biztosa a 18. § (4) bekezdésében meghatározottakon túlmenően természetes személy alapvető jogával kapcsolatos visszásság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytat, ha a fogyatékossgal élő személy nem képes jogai védelmében fellépni vagy beadvány benyújtása aránytalan nehézséget jelentene számára. *A fogyatékossgügyi független mechanizmus egyik vizsgálati céljaként a nagylétszámú bentlakásos intézményekben élő személyek alapvető jogai érvényesülésének monitorozását határozta meg.*

Az Ajbt. 18. § (1) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint közigazgatási vagy *közszolgáltatást végző szerv*, hatóság tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszásság), feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási pert – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Az Ajbt. 18. § (2) bekezdés a) pontja szerint az állami vagy önkormányzati feladatot ellátó szerv közszolgáltatást végző szervnek minősül. Az ombudsmani gyakorlat a *közszolgáltatást végző szervek* fogalomkörébe tartozónak tekinti a szociális ellátást nyújtó, így a fogyatékossgal élő személyeket gondozó bentlakásos intézményeket, amelyekre az ombudsman vizsgálati jogosultsága – az Ajbt. hatásköri szabályai értelmében – egyértelműen kiterjed.

Az Ajbt. 1. § (2) bekezdésének d) pontja kimondja, hogy az alapvető jogok biztosa – különösen hivatalból indított eljárások lefolytatásával – megkülönböztetett figyelmet fordít a veszélyeztetett társadalmi csoportok, így a fogyatékossgal élő személyek jogainak védelmére.

Az Ajbt. 18. § (4) bekezdése alapján az alapvető jogok biztosa a hatóságok tevékenysége során felmerült, az alapvető jogokkal kapcsolatos visszásság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytathat. *A hivatalból indított eljárás természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszásság kivizsgálására vagy egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára irányulhat.*

5.2. Az alapjogok és elvek tekintetében

Az alapvető jogok biztosa egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során autonóm, objektív és neutrális módon, kizárólag alapjogi érvek felsorakoztatásával és összevetésével tesz eleget mandátumának. Az ombudsmani intézmény megalakulása óta az országgyűlési biztos következetesen, zsinórmértékként támaszkodott az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos elvi megállapításaira, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazta az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott alapjogi teszteket.

A jelentés megállapításaival összefüggésben ismételten hivatkozom arra, hogy az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek szövege az Alaptörvény Negyedik Módosításának hatályba lépését követően továbbra is nagyrészt megegyezik az Alkotmányban foglaltakkal, az alkotmányos követelmények és alapjogok tekintetében jellemzően nem tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek ellentétesek volnának az Alkotmány szövegével. Az Alkotmánybíróság a 22/2012. (V. 11.) AB határozatában arra mutatott rá, hogy *„az előző Alkotmány és az Alaptörvény egyes rendelkezései tartalmi egyezősége esetén éppen nem a korábbi alkotmánybírósági döntésben megjelenő jogelvek átvételét, hanem azok figyelmen kívül hagyását kell indokolni”*. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor a 13/2013. (VI. 17.) AB határozatában azt emelte ki, hogy az adott határozatban vizsgált törvényi rendelkezések

esetében már az Alaptörvény Negyedik Módosítása alapján jár el a korábbi alkotmánybírósági határozatokban foglaltak felhasználhatóságát illetően. A testület ennek kapcsán elvi érveléssel mondta ki azt, hogy „*az Alkotmánybíróság a hatályát veszített alkotmánybírósági határozat forrásként megjelölésével, a lényegi, az adott ügyben felmerülő alkotmányossági kérdés eldöntéséhez szükséges mértékű és terjedelmű tartalmi vagy szövegszerű megjelenítéssel hivatkozhatja, vagy idézheti a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket. Az indokolásnak és alkotmányjogi forrásainak ugyanis a demokratikus jogállamban mindenki számára megismerhetőnek, ellenőrizhetőnek kell lennie, a jogbiztonság igénye az, hogy a döntési megfontolások átláthatóak, követhetőek legyenek. A nyilvános érvelés a döntés indoklásának létalapja. A korábbi határozatokban kifejtett érvek felhasználhatóságát az Alkotmánybíróság mindig esetről esetre, a konkrét ügy kontextusában vizsgálja.*”

Ha összevetjük az Alaptörvény II. cikkében, valamint XV. cikk (1)-(2) és (5) bekezdésében foglaltakat a korábbi Alkotmány 54. § (1) bekezdésének és 70/A. § (1)-(3) bekezdésének a szövegével, akkor az állapítható meg, hogy a vizsgálat tárgyát képező alapvető jogok védelme tekintetében nem hoz olyan koncepcionális változást az Alaptörvény szövege, mely a korábbi alkotmánybírósági gyakorlat elvetését, vagy jelentős tartalmi ártértékelését alátámasztaná.

Így elvi megállapításaim megfogalmazása, az alapjogok értelmezése során – ellenkező tartalmú alkotmánybírósági döntés megszületéséig – irányadónak tekintem az Alkotmánybíróság által mind az Alaptörvény hatályba lépését megelőzően, mind pedig az azt követően meghozott határozataiban, azok indokolásában kifejtett megállapításokat, következtetéseket.

5.2.1. Az emberi méltósághoz való jog.

A CRPD 3. cikke alapelveként deklarálja a veleszületett méltóság elvét és annak tiszteletben tartását. Az Alaptörvény II. cikke alapján az *emberi méltóság* sérthetetlen, minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz. Az Alaptörvény hatályba lépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybírósági gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatosan arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi élettel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. A méltósághoz való jognak részét képezi az is, hogy minden embert másokkal egyenlő méltóságú személyként kell kezelni, vagyis az egyes emberek és embercsoportok között tilos indokolatlan, észszerőtlen különbséget tenni.

Az Alkotmánybíróság az ember életét és méltóságát egységben szemlélte, ezek nem választhatóak külön az ember társadalmi és biológiai dimenziójához fűzhető jogok. Az emberi méltósághoz fűződő jog az alkotmánybíróság gyakorlatában nem a személy szubjektumától függő méltóságérzethez kapcsolódott, hanem azt jelentette, hogy a jog az életet az emberi minőséggel együtt ismeri el, és kapcsol ahhoz elidegeníthetetlen jogokat. Az emberi méltósághoz való jog a természetes személyek autonómiáját jelenti, az önrendelkezésüknek egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja van, amelynél fogva az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs érthetetlen lényegük. Az Alkotmánybíróság már az egyik első, 1990-ben hozott döntésében kimondta, hogy az emberi méltósághoz való jog általános személyiségi jog, amelynek egyes fontos eleme az önrendelkezés szabadsága. E határozatban hívták fel a figyelmet arra, hogy az önrendelkezési jog – mint az összes különös személyiségi jog – az egyén autonómiáját, az egyéni döntés szabadságát védi.

Az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdése alapján az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani, *védelmük az állam elsődrendű kötelezettsége*. A két évtizedes alkotmánybíróági gyakorlat alapján állami szemszögből létezik az alapjogoknak *egy objektív intézményvédelmi oldala*: az egyén szubjektív (alanyi) jogának biztosításával, védelmével, érvényesülésével összefüggő tágabb értelemben vett pozitív állami kötelezettségeket összefoglalóan objektív *állami intézményvédelmi kötelezettségnek* nevezzük. Az objektív intézményvédelmi kötelezettség a negatív és pozitív állami kötelezettségekhez képest komplementer jellegű, vagyis feltételezi a szubjektív jog meglétét. Lényeges azt is leszögezni, hogy az állami intézményvédelmi kötelezettség tipikusan nem keletkeztet az egyén oldalán alanyi jogokat, és az egyén részéről nem is kényszeríthető ki. Az Alkotmánybíróság töretlen és álláspontom szerint továbbra is irányadó megállapítása szerint az állam részéről garanciális feladatai ellátásához szükséges, hogy az egyes alanyi alapjogok biztosítása mellett az azokkal kapcsolatos értékeket és élethelyzeteket nemcsak önmagukban, az egyes egyedi igényekhez kapcsolódóan védje, hanem a többi alapjoggal összefüggésben kezelje. Az intézményvédelmi kötelezettségnek a testület szerint az alapjogokhoz kapcsolódó *értékekre* is ki kell terjednie. Az alapjog jogosultjai, valamint az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét. Az Alkotmánybíróság korábban megállapította azt is, hogy az életvédelmi a korábbi Alkotmány 8. § (1) bekezdésének és az 54. § (1) bekezdésének együttes értelmezéséből levezethető. Az állam elsődrendű és alapvető fontosságú kötelezettsége az emberi élet védelme: nemcsak egyedi szinten, hanem *általában az emberi életet és létfeltételeket kell védenie*. Az állam objektív életvédelmi kötelezettsége az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdésének, illetve a II. cikkének együttes értelmezéséből továbbra is levezethető.

5.2.2. A hátrányos megkülönböztetés tilalma, a fogyatékossgal élő személyek védelme

A CRPD 5. cikke deklarálja, hogy a törvény előtt minden személy egyenlő, és mindenféle hátrányos megkülönböztetés nélkül jogosult a törvények által nyújtott védelemre és kedvezményre. Az 5. cikk 2. pontja alapján a részes államok megtiltanak a fogyatékossgal alapján történő bármilyen hátrányos megkülönböztetést, és minden téren biztosítják a fogyatékossgal élő személyek számára a hátrányos megkülönböztetéssel szembeni egyenlő és hatékony jogi védelmet. Az 5. cikk 3. pontja értelmében: az egyenlőség előmozdítása és a hátrányos megkülönböztetés eltörlése érdekében a részes államok minden megfelelő lépést megtesznek, így biztosítva az ésszerű alkalmazkodást.

Az Alaptörvény XV. cikkének (2) bekezdése a korábbi Alkotmány 70/A.§-hoz hasonlóan tartalmazza a diszkrimináció tilalmát, mely szerint Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékossgal, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. Az Alaptörvény XV. cikk (4) bekezdése továbbá előírja, hogy Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti, a XV. cikk (5) bekezdése emellett külön is kiemeli, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

Az Alkotmánybíróság a 42/2012. (XII. 20.) AB határozatban megállapította, hogy az Alaptörvény XV. cikke változatlan tartalommal fenntartja az egyenlőség általános, nem csak az alapjogokra kiterjedő – vagy, ahogy az Alkotmánybíróság gyakran nevezte: a „jogegyenlőség” – követelményét és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát. A két évtizedes, töretlen, az Alaptörvény fenti rendelkezése alapján továbbra is irányadónak tekinthető alkotmánybíróági gyakorlat rögzíti, hogy a *hátrányos megkülönböztetés tilalma* arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és

kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. A megkülönböztetés alkotmányossága tekintetében az Alkotmánybíróság két mércét alkalmazott.

Az alkotmányos alapjogok tekintetében megvalósuló egyenlőtlen bánásmód esetén annak alkotmányossága az alapvető jogok korlátozására irányadó szükségességi-arányossági teszt alapján ítéltető meg. Bár az Alkotmány – ahogyan az Alaptörvény is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltotta a hátrányos megkülönböztetést, az Alkotmánybíróság szerint e tilalom, ha a megkülönböztetés sérti az emberi méltósághoz való alapvető jogot, kiterjed az egész jogrendszerre.

Az egyenlő bánásmóddal és az esélyegyenlőséggel összefüggésben érdemes arra is utalni, hogy az alapvető jogok biztosa számára az Ajbt. immár fontos célként fogalmazza meg a *leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportokhoz* tartozó személyek jogainak fokozott védelmét, ugyanakkor eddig az országgyűlési biztosok – külön törvényi felhívás nélkül is – kiemelt figyelmet fordítottak az ebbe a csoportba tartozók alapvető jogainak a védelmére.

A töretlen ombudsmani gyakorlat alapján nyilvánvalóan e személyi körbe tartoznak a gyermekek, a nők, az idősek, a fogyatékossgal élő személyek, a betegek, ezen belül pedig kiemelten a pszichiátriai betegek, a fogvatartottak, hajléktalanok.

A felsorolt egyes társadalmi csoportok más és más okokból (például az egzisztenciális helyzetük, életkoruk, egészségi vagy mentális állapotuk miatt) minősülhetnek veszélyeztetettnek, a közös pont bennük egyfelől az, hogy helyzetük miatt kiszolgáltatottak valamennyi állami, közhatalmi beavatkozással szemben. Másfelől esetükben súlyos és közvetlen következményekkel járhat az is, ha az állam nem tesz eleget egyes alkotmányos feladatainak, a speciális, rászorultakat segítő szabályozás és gyakorlat kialakításával, fenntartásával kapcsolatos kötelezettségeit nem, vagy nem megfelelően látja el. Legyen szó ugyanakkor indokolatlan közhatalmi beavatkozásról, vagy éppen állami feladat, kötelezettség elmulasztásáról, az érintettek jog-, illetve érdekérvényesítő képessége minimális.

A hátrányos megkülönböztetés tilalma és az esélyegyenlőség előmozdítása az állam számára eltérő jellegű, de szorosan összekapcsolódó feladatot jelent. A jogegyenlőség megteremtése, az egyenlő méltóságú személyként kezelés biztosítása elsődleges állami kötelezettség, míg az esélyegyenlőség elősegítése az állam részéről egy jogi lehetőséget biztosít. A CRPD preambuluma szerint a részes államok elismerik, hogy bárkinek a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetése az emberi személy veleszületett méltóságának és értékének megsértése. Kötelezettséget vállaltak, hogy meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést az Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében; megtesznek minden megfelelő intézkedést. Ideértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében; kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg. A CRPD 7. cikke értelmében a részes államok minden szükséges intézkedést meghoznak, hogy a fogyatékossgal élő gyermekek számára más gyermekekkel azonos alapon biztosítsák valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes körű gyakorlását. Minden, a fogyatékossgal élő gyermekekkel kapcsolatos intézkedés során elsődlegesen a gyermek legfőbb érdekeit kell figyelembe venni.

5.2.3. Az egészséghez való jog

A CRPD 25. cikke szerint a részes államok elismerik, hogy a fogyatékossgal élő személyek jogosultak a lehető legmagasabb színvonalú egészségügyi ellátásra a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. A részes államok minden szükséges intézkedést megtesznek, hogy a fogyatékossgal élő személyek hozzáférjenek a nemhez igazodó egészségügyi szolgáltatásokhoz, beleértve az egészséghez kapcsolódó rehabilitációt[...].

Az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdése értelmében a testi és lelki egészséghez való jog érvényesülése, mint államcél az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint nem nélkülözheti a

nemzetgazdaság mindenkori teherbíró képességének mértékét. Az Alkotmánybíróság utalt arra is, hogy általános ismérvekkel csak egészen szélső esetekre korlátozottan határozhatja meg az állami kötelezettség kritikus nagyságát, vagyis azt a szükséges minimumot, amelynek hiánya már alkotmányellenességhez vezet. [56/1995. (IX. 15.) AB határozat]

Az alkotmánybírósági gyakorlat szerint a testi és lelki egészséghez való jog tehát önmagában alanyi jogként értelmezhetetlen, állami – intézményrendszert fenntartó, működtető – kötelezettséggént fogalmazódik meg, amely magában foglalja azt a kötelezettséget, hogy a törvényhozó a testi és lelki egészség bizonyos területein alanyi jogokat határozzon meg.

5.2.4. A nemzetközi emberi jogi kötelezettségek érvényesítése

Az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése értelmében Magyarországnak a nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítania kell a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját, jelen esetben azt, hogy a magyar jogi szabályozás megfeleljen az Egyezmény által felállított és a Bizottság által jelzett kötelezettségeknek. Ebbe nemcsak az tartozik bele értelemszerűen, hogy a jogrendszerben nem maradhatnak olyan szabályok, amelyek nem egyeztethetők össze az Egyezmény rendelkezéseivel, hanem az is, hogy ahol szükséges, ott a jogalkotó érdemi és hatékony lépéseket tegyen a hiányzó szabályozás megalkotása érdekében. A CRPD 4. cikke a következők szerint rendelkezik az általános kötelezettségekről:

„1. A részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják és elősegítik valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül. Ennek érdekében a részes államok vállalják, hogy:

- a) meghoznak minden megfelelő jogalkotási, közigazgatási és egyéb intézkedést a jelen Egyezményben foglalt jogok végrehajtása érdekében;*
- b) megtesznek minden megfelelő intézkedést, ideértve a jogalkotási lépéseket a fogyatékossgal élő személyek hátrányos megkülönböztetését tartalmazó törvények, rendelkezések, szokások és gyakorlat módosítása vagy eltörlése érdekében;*
- c) figyelembe veszik a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak védelmét és előmozdítását valamennyi politika és program során;*
- d) tartózkodnak minden olyan cselekedetben és gyakorlatban való részvételtől, amely nem összeegyeztethető a jelen Egyezménnyel, és biztosítják, hogy a hatóságok és közintézmények a jelen Egyezménnyel összhangban tevékenykedjenek;*
- e) minden megfelelő intézkedést meghoznak bármely személy, intézmény vagy magánvállalkozás által a fogyatékossgal alapján történő hátrányos megkülönböztetés felszámolása érdekében;*
- f) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg vagy segítenek elő az egyetemesen tervezett áruk, szolgáltatások, eszközök és létesítmények vonatkozásában, a jelen Egyezmény 2. cikkében meghatározottak szerint, amelyek a lehető legkisebb változtatással és anyagi ráfordítással megfelelnek a fogyatékossgal élő személyek speciális igényeinek, elősegítve felhasználhatóságukat és használatukat, valamint elősegítik az egyetemes tervezést a szabványok és irányelvek kidolgozása során;*
- g) kutatásokat és fejlesztéseket valósítanak meg, vagy segítenek elő a fogyatékossgal élő személyek számára alkalmas új technológiák, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat, a közlekedést/mozgást segítő eszközök, készülékek és segédeszközök elérhetőségének és használatának előmozdítására, elsőbbséget biztosítva az elérhető költséggel járó technológiáknak;*
- h) hozzáférhető információkat biztosítanak a fogyatékossgal élő személyek számára a közlekedést segítő eszközökről, a készülékekről és segédeszközökről, ideértve az új technológiákat, csakúgy, mint a segítségnyújtás, támogató szolgáltatások és szolgálatok más formáiról;*
- i) előmozdítják a jelen Egyezményben foglalt jogok oktatását a fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó szakemberek és alkalmazottak számára az e jogok által biztosított jobb segítség- és szolgáltatásnyújtás érdekében.*

2. *Tekintettel a gazdasági, társadalmi és kulturális jogokra minden részes állam vállalja, hogy a rendelkezésre álló erőforrásai felső határáig, és szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében, intézkedéseket tesz e jogok teljes megvalósításának fokozatosan történő elérése érdekében, fenntartás nélkül, a nemzetközi joggal összhangban, a jelen Egyezményben foglalt kötelezettségek haladéktalan alkalmazására [...].*

4. *A jelen Egyezményben semmi nem értelmezhető úgy, mint ami befolyásolja a részes állam jogának, vagy az adott részes állam vonatkozásában hatályos nemzetközi jognak a fogyatékossgal élő személyek jogainak hatékonyabb szabályozását biztosító rendelkezéseit. A jelen Egyezményben részes államok joga, szerződése, szabályozása vagy szokásai által elismert, vagy tartalmazott emberi jogok és alapvető szabadságok nem korlátozhatók vagy csorbíthatók arra hivatkozással, hogy a jelen Egyezmény az adott jogokat vagy szabadságokat nem, vagy csak kisebb mértékben ismeri el [...].”*

A szerződések jogáról szóló Bécsi szerződés⁸ 31. cikke értelmében a szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény 1. cikke értelmében az Egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása. Az Egyezmény alapelvei között elsőként említi továbbá, hogy a fogyatékossgal élő személyeket is megilleti a veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét.⁹ Ebből következően a jelentés tartalmában az emberi méltóság alapjogi védelmének primátusából vezeti le a fogyatékossgal élő személyeket megillető további és felhívott alapjogok érvényesülésének problémáit.

Mindehhez kapcsolódóan kiemelem, hogy a fogyatékossgtudomány szakértői szerint paradigmaváltást jelent a CRPD Egyezmény elfogadása. Nagy előrelépést jelentett a fogyatékossgal élő személyek jogainak orvosi szemléletéről a szociális szemléletre való áttérés, azonban ezt követte az újabb lépés: az emberi jogi megközelítés alapján való gondolkodás. Az emberi jogi szemlélet lényege az inkluzív (az alany autonómiájának a szociális közegben való érvényesülése) és szubsztanciális (lényegi, a fogyatékos embert, mint az emberi jogok alanyát, és nem tárgyát szem előtt tartó) gondolkodásmód.¹⁰ Az ombudsman alkalmas arra, hogy a maga semleges és kiegyensúlyozó, közvetítő szerepével, illetve a kizárólag az alapjogvédelemre fókuszáló tevékenységével, az ENSZ nemzeti emberi jogi intézményeként valós tartalmat adjon a CRPD-ben foglaltaknak. Annak az Egyezménynek, amely korszakalkotó módon – a nemzetközi emberi jogi standardoknak is megfelelően – további előrelépéseket generál a fogyatékossgal élő személyek alapvető emberi jogainak érvényesülésében.

5.3. A vizsgált Intézmény szolgáltatásait igénybe vevő fogyatékossgal élő személyek alapvető jogainak vonatkozásában

A Fot. legfontosabb elve szerint „az államnak, a társadalom szervezeteinek és tagjainak oly módon kell tevékenységüket végezni, hogy az ne okozhasson olyan károsodást, amely fogyatékossg kialakulásához vezet, illetve olyan körülményeket kell létrehozni, amelyben a fogyatékos emberek képesek lesznek teljesebb életre és a fogyatékossgukból fakadó terheik csökkenthetőek”.¹¹

„A tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit, és figyelemmel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a bárki által

⁸ Magyarországon kihirdette az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet

⁹ CRPD 3. cikk a) pont

¹⁰ Theresia Degener az ENSZ Fogyatékossgügyi Bizottságának alelnöke, az ENSZ Egyezmény kidolgozásának aktív részvevője; 2013. január, Trier, Academy of European Law.

¹¹ Fot. 2. § (1) bekezdés

igénybe vehető lehetőségekkel csak különleges megoldások alkalmazása esetén élhetnek. A fogyatékos személyeket érintő döntések során tekintettel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai, ezért meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra a társadalmi életben való részvételt”.¹²

„Az állam köteles gondoskodni a fogyatékos személyeket megillető jogok érvényesítéséről, a fogyatékos személyek hátrányait kompenzáló intézményrendszer működtetéséről a nemzetgazdaság mindenkori lehetőségeivel összhangban”.¹³

Miként azt a CRPD önálló életvitelről és a közösségbe való befogadásról szóló 19. cikke rögzíti, az Egyezményben részes államok elismerik *a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogát a közösségben való élethez és másokkal egyenlő szabad döntéshez való jogát*; minden szükséges és hatékony intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek teljes mértékben élvezhessék *e jogaikat és a teljes közösségi befogadást és részvételt*, beleértve a következők biztosítását:

a) a fogyatékossgal élő személyeknek *másokkal azonos alapon lehetőségük van lakóhelyüknek és annak megválasztására, hogy hol és kivel élnek együtt, és nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni*;

b) a fogyatékossgal élő személyek számára *hozzáférési lehetőséget biztosítanak többféle otthoni, intézményi és egyéb közösségi támogató szolgálathoz, beleértve azt a személyes segítséget, mely a közösségben éléshez és a közösségbe történő beilleszkedéshez, valamint a közösségtől való elszigetelődés és kirekesztődés megelőzése céljából szükséges*.

A Fot. 17. § (1) bekezdése rögzíti, hogy *„a fogyatékos személynek joga van a fogyatékossgának, személyes körülményeinek megfelelő – családi, lakóotthoni, intézményi – lakhatási forma megválasztásához”*.

A Fot. fenti rendelkezéséhez fűzött indokolás értelmében Magyarország 2007-ben fogadta el a CRPD-t, *amelynek 19. cikke új alapokra helyezi a fogyatékossgal élő személyek önálló életviteléről, illetve lakóhelyének megválasztásáról való gondolkodást. Ennek alapján a fogyatékossgal élő személyek esetében is a családban maradást, illetve az önálló lakásban vagy lakóotthonban élést, illetve az ezeket elősegítő közösségi alapú szolgáltatásokat (szociális alapszolgáltatások) kell előnyben részesíteni a tömegmértékű bentlakásos intézményi ellátással szemben*.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az önálló életvitel és a közösségbe való befogadás egyaránt *bármilyen bentlakásos intézményen kívüli életkörülményeket jelent*. Nem „csupán” arról van szó, hogy konkrét épületben vagy körülmények között kell élni, hanem elsősorban arról, hogy bizonyos életkörülmények és életviteli körülmények előírása folytán az egyén elveszíti személyes választási lehetőségét és autonómiáját. *Önálló életviteli körülménynek sem a nagyméretű, több mint száz személyt befogadó intézmények, sem az öt-nyolc egyént befogadó kisebb csoportos otthonok, sem pedig az egyedi otthonok nem tekinthetők, ha az intézmények vagy az intézményi elhelyezés egyéb meghatározó elemei jellemzik ezeket. Habár az intézményi körülmények méretben, elnevezésben és kialakításban különbözhetnek, vannak bizonyos meghatározó elemek, konkrétan a következők: a segítőkkel másokkal közösen kell igénybe venni, és az egyénnek nincs vagy csak korlátozott befolyása van arra, hogy kitől fogadhat el segítséget, elszigeteltség és szegregáció a közösségen belüli önálló élettől, a mindennapi döntések feletti irányítás hiánya, a választási lehetőség hiánya azt illetően, hogy az egyén kivel él együtt, a személyes akarattól és preferenciáktól független merev rutin, egyének csoportja számára előírt azonos tevékenységek azonos helyen bizonyos fennhatóság mellett, a szolgáltatásnyújtás során megnyilvánuló paternalista megközelítés, az életkörülmények felügyelete, emellett pedig általában az egyazon környezetben élő fogyatékossgal élő személyek számára bizonyos mértékű választási és irányítási lehetőséget nyújthatnak, ám ezek a lehetőségek az élet konkrét*

¹² Fot. 2. § (3)-(4) bekezdés

¹³ Fot. 2. § (5) bekezdés

területeire korlátozódnak, és nem változtatnak az intézmény szegregáló jellegén. Ezért a deinstitutionalizációs szakpolitikák esetében strukturális reformok végrehajtására van szükség, ami többet jelent az intézményi keretek pusztá megszüntetésénél.¹⁴

A vizsgálattal érintett Intézmény vonatkozásában megállapítható, hogy a *tárgyi és infrastrukturális feltételei, a bentlakásos intézmények többsége által biztosított lehetőségekhez képest magasabb színvonalon segítik és támogatják a fogyatékossgal élő személyek és pszichiátriai betegek önálló életvitelének és méltó életkörülményeinek megvalósulását.*

Az Intézmény a bentlakásos intézményekkel szemben támasztott jogszabályi előírásoknak megfelel.¹⁵ Az ellátottak létszáma egy lakószobában sem haladja meg a négy főt, és biztosított valamennyi ellátott tekintetében az egy ellátottra előírt legalább hat négyzetméternyi lakóterület. Az Intézmény a mozgáskorlátozott személyek vonatkozásában minden tekintetben akadálymentesített. Az utóbbi években megvalósult az épületek felújítása és energetikai korszerűsítése, amelynek eredményeképpen nőtt a szobák és irodák komfortfokozata, így a gondozottak életkörülményei mellett az intézmény dolgozóinak munkakörülményei is sokat változtak.

A lakószobák tiszták, barátságosak, a berendezési tárgyak elrendezése praktikus és esztétikus, figyelembe véve a szolgáltatást igénybe vevők ápolási szükségletét, életkorát és igényeit. A közösségi használatra szolgáló helyiségek tágasak, modernek, funkcionálisak. Az udvar parkosított és kellemes környezetet biztosít az ellátottak és hozzátartozóik számára.

A helyszíni vizsgálat tapasztalatai és a rendelkezésre bocsátott dokumentumok alapján megállapítható, hogy az értelmi fogyatékos, illetve pszichiátriai beteg személyek *állapotának megfelelő önállóság, döntési lehetőség, szinten tartó, képességfejlesztő, munkajellegű foglalkoztatás, továbbá a sport- és szabadidős tevékenységek végzésének lehetősége a vizsgálattal érintett Intézményben biztosított.*

Az Intézmény lakói szabadon gyakorolhatják vallásukat. Kéthetente, illetve a nagyobb egyházi ünnepeken istentiszteletet tartanak az otthon kápolnájában. Egyéb alkalmakon, igény szerint segítik a lakók eljutását az általuk választott templomba.

Az SzCsM rendeletben foglaltaknak megfelelően *az értelmileg és halmozottan akadályozott személyek, illetve pszichiátriai betegek ellátását külön gondozási egységekben szervezi* az Intézmény, melynek következtében az elkülönített ellátás biztosított.

A Pándy Kálmán Otthonban megvalósuló *fejlesztő foglalkoztatás* példaértékűnek tekinthető. Elősegíti és ösztönzi a fogyatékos emberek integrációját, illetve reintegrációját a munkaerőpiacon, felhívja a társadalom figyelmét a megváltozott munkaképességű emberek értékeire, képességeire és munkához való jogára. A foglalkoztatás során előállított termékek piaci értékesítésén keresztül közvetítik, hogy a megváltozott munkaképességű emberek munkájukkal értéket hoznak létre, mindez pedig értelmet ad a fogyatékossgal élő személyek munkájának, tudatosítva egyúttal, hogy értékes tagjai a társadalomnak.

Az Intézmény által nyújtott szolgáltatások közül kiemelendő az a gyakorlat, hogy a lakók ellátásához, gondozásához közvetlenül szükséges egyéni, eseti és rendszeres gyógyszeres szükséglet teljes költségét (a fenntartó, Mohács-Kölked Református Társegyházközség Presbitériuma döntése alapján) az Intézmény viseli, ami jelentős mértékű segítséget jelent az ellátottak számára. Szintén fontos jelentőségű gyakorlatként említhető, hogy az Intézmény béren kívüli juttatásként meleg étkeztetést biztosít a dolgozói számára, valamint (szintén Presbitériumi döntés alapján) gyermekszületés esetén egyszeri 100.000 Ft-os támogatásban részesíti munkatársait.

Összegzésképpen megállapítható, hogy az Intézmény, a felnőttkorú fogyatékossgal élő személyek és pszichiátriai betegek számára megfelelő színvonalon biztosítja az ápoláson, gondozáson, felügyeleten és szocioterápiás foglalkozásokon túl, a családi és társadalmi kapcsolatok fenntartásának feltételeit, a változatos élmények megélésének lehetőségét,

¹⁴ CRPD/C/GC/5 Általános észrevétel a 19. cikkről: Önálló életvitel és a közösségbe való befogadás

¹⁵ Különös tekintettel az SzCsM rendelet 40. §. (3) bekezdés, 41. §, 42. §.

valamint a szabad vallásgyakorlást, amelyek során figyelemmel vannak a fogyatékosággal élő személyeket megillető alapvető jogok érvényesülésére.

A Mohács-Kölked Református Társegyházközség Pándy Kálmán Otthona a hazai jogszabályoknak, szakmai előírásoknak megfelelő működésével és feladatellátásával kapcsolatban, *alapvető joggal összefüggő visszásság gyanúja nem merült fel.*

Tekintettel az Intézményben tett látogatás fenti tapasztalataira és a rendelkezésemre álló információkra az Intézmény működésével kapcsolatosan *ombudsmani intézkedést nem teszek, jelentésemet figyelemfelhívásnak szánom.*

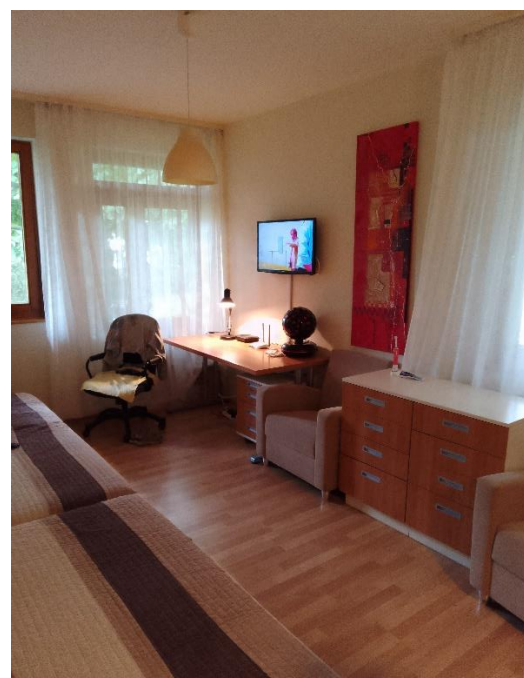
Budapest, 2023. az elektronikus dátumbélyegző szerint

Dr. Kozma Ákos

Melléklet

Mohács-Kölked Református Társegyházközség Pándy Kálmán Otthona

Támogatott lakhatás (lakószobák)

Támogatott lakhatás (nappali, étkező)

Fürdőszoba, wc, zuhanyzó

Támogatott lakhatás (folyosó, pihenő)

Foglalkoztató műhelyek (kerámiaműhely, szőnyeggyártó műhely)

Szövőszékek, tűzzománc műhely

Késztermékek (korongozott dísz tárgyak, mohácsi népi kerámiák, párnák, szőnyegek)

Késztermékek (kerámia ékszerek, ajándéktárgyak)

A kápolna

Lakószobák az ápoló- gondozó otthonban (3 ágyas, 1 ágyas elkülönítő)

Étkező helyiségek

Orvosi rendelő